

DAMALI GÖKKUŞAĞI:
BOLİVYA'DA ÇÖZÜM*
Forrest Hylton-Sinclair Thomson

Eğer Latin Amerika, son beş yılı aşkın sürede neo-liberal yeniden yapılanmaya en radikal muhalefetin sergilendiği yerse, Bolivya da bu muhalefetin ayaklanmacı ön cephesinde yer almıştır. Geniş bir coğrafi ölçekte çok çeşitli sınıfsal ve etnik güçler yelpazesini birleştiren halk hareketleri, iki devlet başkanını (Ekim 2003'te Sanchez de Lozada ile Temmuz 2005'te Mesa'yı) alaşağı etmiş ve bir üçüncüsü olan Senato'nun lideri Vaca Diez'in anayasal yolla başkanlığa gelmesini de Temmuz 2005'te veto etmiştir. Aralık 2005'te yapılacak olan seçimlerin yaklaştığı bu dönemde, söz konusu güçler, ülkenin gelecekteki siyasal ve ekonomik gelişmesine kalıcı bir etki yapma fırsatını bulmuşlardır.

---

*) NLR (II) 35, Eylül-Ekim 2005.

Bolivya'nın gürültü koparan protestolarını, kitle hareketlerinin Arjantin, Ekvator, Venezüela ve Peru'da geleneksel yönetici elitleri tepeden turnağa sarstığı ya da yerinden ettiği Güney Amerika'da, Washington konsensüsüne karşı bir dizi bölgesel kafa tutma bağlamında yorumlayabiliriz tabii, ancak buna mevcut krize öngörülebilir bir ulusaşırı fenomenin yerel etkilerinden sadece birisi gözüyle bakmaktan da kaçınılmalıyız. Ya 'neo-liberalizm' ya da 'küreselleşme' ikilisinin, kaçınılmaz olarak kendi mezar kazıcılarını doğuran özerk bir unsur olduğunu düşünmememiz gerektiği gibi, kitlesel ayaklanmaların, ülkeden ülkeye sıçrayarak tek bir dalga meydana getirdiğini de varsaymamalıyız. Bolivya'da 2000 ile 2005 yılları arasında gözlenen protestolar, aşağıda ayrıntılarıyla anlatacağımız kendi seyrini izlemiştir. Ancak bu protestoların temelini oluşturan dinamik, ülkenin son iki yüzyılda sergilediği, kendine özgü ayaklanma gelenekleri (önceki devrimci kalkışmaları hatırlayan ve unutan bellek; bu mücadelelerin gerek yerli halklar gerekse ulusal-popüler siyasal ifade yolları arasında gerilimle yüklü bağlar) bağlamında anlaşılabilir.

Şu andaki süreç, Bolivya tarihinin üçüncü büyük devrimci uğrağını oluşturmaktadır. Bu uğraklardan ilki yerli halklardan gelmişti. Ağustos 1780'de Potosi'de Tomas Katari adında sıradan bir Kızılderilinin önderliğinde patlak veren bir bölgesel ayaklanma, İnkaların torunlarından, Cuzco'daki ayaklanmanın sembolik lideri Jose Gabriel Tupak Amaru'nun adıyla bilinmeye başlayan bir dizi yerel harekete ön ayak olmuştu. Güneyin dağlık bölgelerinde yer alan Oruro ve La Paz, 1781 yılı başlarında ayaklanmış ve Aymara ile Quechua yerlileri, İspanyol sömürgesinin denetim altında bulunan kırsal bölgelerini yabancılardan temizlemişlerdi. La Paz'daki Aymara köylülerinin komutanı Tupaj Katari, beş ay süren bir kuşatma sonunda İspanyol güçlerini ezerek şehir dışına sürmüştü. Buna rağmen, şehirlerde müttefiki olmayan Kızılderililer, şehri almayı asla başaramadılar. 1781 sonlarında Katari sarılıp geri çekildi ve İspanyol yetkililer 1825'te nihai olarak devrilene kadar sömürge yönetimini sürdürmeyi başardılar. Gerek *creole* seçkinlerin gerekse Aymara protestocularının gözünde, son birkaç yıldaki La Paz kuşatmaları, iki yüzyıl öncenin büyük sömürge karşıtı ayaklanmalarını hatırlatıyordu.

Bolivya'da 1952 tarihini taşıyan ikinci büyük devrim, İkinci Dünya Savaşı sonrası Latin Amerika'da rastlanan ilk ulusal halk devri-

miydi. Gücünü orta sınıftan alan Ulusal Devrimci Hareket (MNR) ile Oruro ve Potosi bölgelerinden Troçkist (POR) kalay madencilerinin milislerinden oluşan silahlı gücün, ayrıca La Paz'lı silahlı öğrencilerle fabrika işçilerinin desteğinde patlak veren üç günlük bir kent ayaklanmasıyla birleşmesi, toprak beyi sınıfını geçici olarak alaşağı etti, madenleri millileştirdi, genel oy hakkının kapsamını genişletti ve oligarşik yönetime bir son verdi. Devlete ait işletmeler, ulusal kaynakları, özellikle de madenler ve petrolü çıkarmayı ve işletmeyi beceriyordu ve bu, siyasal alanda, 1985 yılındaki kalay piyasasının çöküşüne ve neo-liberal ekseninde yeniden yapılanmanın tasarlanmasına kadar Ulusal Devrimci Hareket (Movimiento Nacional Revolucionario – MNR) egemenliği ile fiili otoriter askeri rejimler arasında salınıp duran bir modelde yansımaları bulmaktaydı.

1952-1953 yılının hatıraları devrimin kendi hayal kırıklıkları ve neo-liberalizmin dayatmalarının gölgesinde kalsa da, 21. yüzyılın başında isyancı Aymara yerlileri inisiyatifinin sahneye çıkmasıyla yeni bir ulusal devrim (Bolivya'nın üçüncü ayaklanma uğrağı) ufakta görünmeye başlayacaktı. Bu süreç, son dönemlerdeki mücadelelerin derslerini, daha uzaktaki deneyimlerin (1781) canlı hatıralarını ve 1952'deki hareketle bağlantılı (özellikle doğal kaynaklar üzerindeki egemenlikle ilgili) ulusal-halkçı talepleri gündeme getirmiştir.¹ Genel olarak bakıldığında, Bolivya'daki yerli ve ulusal-halkçı mücadeleler ayrı tarihsel yörüngeler izlemiş; dolayısıyla, yerliler ile ilerici *mestizo*, yani *creole* siyasal liderler ve entelektüeller arasındaki ilişkiler durmadan yanlış anlaşılmalara, şüpheler ve manipülasyonlarla birlikte yürümüştür. Bununla birlikte, yukarıdaki güçlerin mücadelelerinin pek sık olmasa da birbirlerine yakınlaştığı dönemlerde güçlü radikal hareketlerin boy verdiği ve bu kalkışmaların kalıcı etkiler bıraktığı gözlenmiştir. Şu anki halde, Sanchez de Lozada'nın devrilmesini sağlayan 2003 Ekim Günleri ile Mesa'nın düşüşünü getiren Haziran 2005 ayaklanması, tarihsel bakımdan, geçmişteki yerli mücadelelerle ulusal-halkçı mücadeleleri yepyeni yollarla birleştiren öğeleriyle bu tür olağanüstü konjonktürler olarak öne çıkmaktadır. Resmi ve gayri-resmi sektörleri kapsayan geniş bir çerçevede kırlardaki köylüler ile kentlerdeki işçiler birbirleriyle eşzamanlı olarak harekete geç-

1) Sinclair Thomson, "Revolutionary Memory in Bolivia: Anticolonial and National Projects from 1781 to 1952", ed. Merilee Grindle ve Pilar Domingo, *Proclaiming Revolution: Bolivia in Comparative Perspective* içinde, Cambridge, MA 2003, s. 117-134.

mişlerdir ve bu güçler son kertede ilerici orta sınıfların desteğini de arkalarına almışlardır.² Buradaki ortak hedef, temsili karakter taşımayan ve baskıcı bir siyasal rejimi yıkmak, ulusal kaynaklar üzerindeki denetimi sağlamak, siyasal ve ekonomik hayatı yeniden yapılandıracak bir kurucu meclis toplamaktı. Yeni bir ‘ulusal-halkçı’ bloğun kristalleşmesi aniden mümkün görünüyordu.

İki Bayrak

Bu Ekim Günleri -*wiphala*- sırasında, yerlilerin kendi kaderlerini tayin etme taleplerini öne çıkaran damalı gökkuşağı bayrağı, Aymara protestocularının neo-liberal hükümeti ‘ulus adına’ reddetmeleriyle, La Paz’ın Plaza San Francisco meydanındaki üç renkli Bolivya bayrağıyla yan yana dalgalanmaktaydı. Bu sembollerin iç içe geçip birbirine karışması, yerli kimlik ile Bolivya kimliğinin ve bugünün yerli mücadelesi ile ulusal-halkçı mücadelenin ne derece örtüştüğünü yansıtmaktadır. Neo-liberalizmin etkilerinin (her şeyden önce, dağlık bölgelerden kentlere ve doğudaki ovalara doğru toplu göçlerin), köklü etnik dayanışmalar ile proleter gelenekleri kırması beklenebilirdi; oysa, El Alto ve Cochabamba’nın gecekondu mahalleleri ile tarımla geçinilen ovalık bölgelere yığılan kır emekçileri arasında bu tür dayanışmaların daha da pekişip güçlendiği görülmüştür. Ekim 2003’te Bolivya’nın başkentini işgal eden göstericilerin pek çoğu, 800 bini aşkın nüfusuyla La Paz’ın kendisinden de büyük olan ve (nüfusunun yüzde 82’si yerli Aymara kimliğine sahip olduğunu iddia eden) La Paz’ın üstünde kurulmuş El Alto kentinde birlik olmuş kalabalıklardan gelmişti. Diğerleriyle, Aymaraların yoğun olduğu komşu dağlık bölgelerdeki Munapyata, Villa Victoria ve Villa Fatima’daki birliklerin üyelerinden, kentlerdeki loncalara ait olan kadınlardan, öğrencilerle işsiz gençlerden, Oruro kentinin güneyinde bir adacık durumundaki Huanuni’nin maden işçilerinden, La Paz’ın kuzey doğusundaki alt-tropikal Yungas vadisinin koka yetiştiricileriyle köylülerinden ve isyanda başı çeken, plato kenti Achacachi’nin önderliğindeki Aymara köylü topluluklarından oluşuyordu.

---

2) Kırsal bölgelerdeki sendikalaşmanın etkileyici tarihine rağmen, burada ‘işçi sınıfı’ terimi, 1985’ten sonra örgütlü emeğin bileşiminin dağılması ve gayri-resmi sektörlerin yaygınlaşması göz önüne alınarak kullanılmalıdır. El Alto gibi kesimlerdeki kentsel ‘yeni-proleterleşme’, küçük ölçekli imalat ve hizmet sektörlerinde söz konusudur.

Gelgelelim, sol partiler ile gücünü hâlâ koruyan Bolivya İşçi Merkezi'nin (COB) hem öğrenciler ve entelektüeller, hem de kentlerden ve madencilerin yaşadığı yerleşim bölgelerinden köylülerle işçilerin işbirliği yaptıkları 2003 yılında, 1970'lerin ve 1980'lerin protestolarından farklı olarak, muhalefet partilerinin de sendikaların da etkili bir siyasal önderlik sergilemeleri söz konusu değildi. *Mestizo* ve *creole* orta sınıflardan profesyonellerle öğrencilerin harekete katılımı görece düşüken, Aymara soyundan gelen kır emekçileriyle kentlerdeki emekçilerin safları ana caddeleri doldurmaya yetiyordu. Nitekim, geniş çaplı bir ayaklanmayı tetikleyen etken de, Sanchez de Lozada'nın protestoculara tanklarla ve yaylım ateşiyle karşılık vermesi oldu. Öyle ki, bu olayların akabinde orta ve üst-orta sınıflardan *creole* insanlar bile açlık grevine başlamışlar ve başkanın istifası talebiyle sokakları ve hava alanı gidişlerini istila etmişlerdi.

Ekim'de meydanlarda toplanan kalabalıkların ayırt edici özellikleri (kendi kendilerine örgütlenmeleri ve büyük ölçüde yerli profili sergilemeleri), Bolivya'nın üçüncü devrimci uğraşının genel dinamiğinin bir yansımasıdır. 2001 nüfus sayımına göre, nüfusun yüzde 62'si kendisini yerli saymaktadır (bu, iki Amerika kıtasındaki en yüksek orandır).³ Bugünkü yerli mücadelesinin temelini oluşturan ulusal dürtüler, birincisi, 1952 devriminin, cumhuriyetin toplumsal oluşumuna (azınlığı oluşturan *mestizo* ve *creole* seçkinlerinin, çoğunluğu oluşturan yerliler üzerinde kurdukları kültürel, siyasal ve ekonomik tahakküme), yani temel çelişkiye bir çözüm getirememesinden kaynaklanmaktadır. Kırdaki ve kentteki yerlilerin, bölgesel ve ulusal düzeylerde demokratikleşmiş, eşitlikçi siyasal temsil bi-

---

3) El Alto'da nüfusun yüzde 74'ü kendini Aymara, yüzde 6'sı Quechua sayarken, La Paz'da bu rakamlar sırayla yüzde 50 ve 10 oranlarındaydı. Bütün ülke çapındaysa kendilerini Aymara sayanların oranı yüzde 25, Quechua sayanlarınkı yüzde 31 ve diğer otuz bir yerli gruptan (Uru-Cpihaya, Tupi-Guarani, vb.) görenlerinkiyse yüzde 6'ydı. Bu etnik bağlılıklar yine de bir ana dilin üstünlüğüne işaret etmiyordu. Bolivyalıların dörtte biri 2001'de kendilerini Aymara sayarlarken, örneğin yüzde 14'ü bu dili konuşmaktaydı; Quechua'ların oranıysa yüzde 21'di. 'Aymara' ve 'Quechua' terimleri, yerli halkların tarihsel olarak kendilerine atfettikleri isimler olmaktan ziyade, 20. yüzyıldaki dilsel antropolojiden gelmektedir, ancak 1990'lardan itibaren bu yerli grupların kendi kimlikleriyle olumlu bir temelde özdeşleşmelerinin hızla yaygınlaşmakta olduğu da bir gerçektir. Bizim terminolojimiz, kırsal bölgelerdeki ortak kullanılan dile dayanır. 'Mestizo' terimi, yerli ve Avrupa kökenlerinin bir karışımını ya da mirasını ifade eder, ancak yüksek bölgelerde normal olarak 'Yerliler'den ya da 'Aymara soyu'ndan gelen kesimlerden ('cholos' diye de bilinirler) bir ayrımı da içermektedir; vadilik bölgelerdeyse 'mestizo' daha sık olarak köylüler ve kent halkı için kullanılır. 'Creole' ise ağırlıkla Avrupa kökenli kimseleri anlatmaktadır.

çimleri getirmesini ve toplulukların özerkliği ile yerli egemenliğinin alanını genişletmesini umdukları kurucu meclis talebinin önemi de buradan gelir zaten. İkincisi, *creole* elitlerinin, doğal kaynaklar (su ve 2003'ten itibaren özellikle doğalgaz) üzerindeki denetimi dış piyasalar adına yabancı şirketlere devretmedeki rollerine, yalnızca dar bir komprador kesiminin çıkarlarına uyacak şekilde ulusal egemenliğin yok edilmesi gözüyle bakılmıştır.

Son dönemki direnişin kökleri aynı zamanda liberal-olmayan ve Bolivyalıların çoğunluğunun gündelik hayatlarında büyük önem taşıyan kolektif örgütlenme biçimlerindedir (yerli *ayllus* ve köylü toplulukları, mahalle ve tanzim satış birlikleri, bölgesel sendika merkezleri, madenciler sendikası, koka yetiştiricileri federasyonları). 1980'lerin ortalarında neo-liberal yapısal uyum programları uygulanmaya başladığından beri sürekli ve görünüşte başarılı saldırılar altında ayakta kalmaya çabalayan bu örgütlenme biçimleri, bugün mirası alttan alta hâlâ canlı bir siyasal tarihe dayanan mücadele tarzlarını doğurmaktadır. İlk olarak 18. yüzyılın sonlarında sömürgekarşıtı mücadelelerde kristalleşen yerli toplulukları politikası, günümüze uygun mücadele biçimlerine dönüşmüş ve siyasi temsilciler üzerinde tabana dayalı bir denetim kurmuştur. Bir zamanların güçlü Bolıvyalı İşçi Merkezi gerileme içinde olsa bile, öncü maden işçilerinin El Alto, Cochabamba ya da tarımın ağırlıkta olduğu doğu bölgelerine 'yeniden yerleştirilmesi', sendikal siyaset geleneklerini yeni halk örgütlenmeleriyle öğrenci kuşaklarına taşımaya vesile olmuştur. Bolıvyalılar en son direniş ve isyan dalgasını 2000'de harekete geçirdiklerinde, bu radikal geleneklerin beklenmedik derecede güçlü bir şekilde ortaya çıkmaları bundan dolayıdır. Daha son yıllara kadar maziye karıştığı sanılan devrimci güçler ve özelemler, yeni biçimler ve yeni koşullarda olsa bile, şaşırtıcı bir enerji ve yaratıcılıkla yeniden yüzeye çıkıyordu.

Yerli Akımlar

Neo-liberal dönemin yoğun toplumsal akışkanlığı yeni bir yerli politikasının formüle edilmesini hızlandırmışsa, bu sürecin orta vadedeli kökenleri de 1970'li yıllarda yatmaktadır. *Emenerista* köylü sendikaları ve tarım okullarının kurulmasının yanı sıra 1952'den sonra arazi alımlarıyla gerçekleştirilen tarım reformları, büyük ölçüde yer-

li ve küçük toprak sahibi köylülerin MNR'ye siyasal sadakatini sağlamıştı. 1960'lı yıllara gelindiğinde bir ordu-çiftçi paktı, militan kalay madencilerine ve ayaklanmacı sola karşı saflarını sıklaştırmıştı. Aymara-Quechua kesimlerinin muhafazakâr askeri çıkarlar adına konuştuğunun ileri sürüldüğü Haziran 1971'deki radikal Halk Meclisi'nde, çok az sayıda köylü delege bulunuyordu.

La Paz, Oruro ve Potosi'deki Aymara sendikacılar yerli köylülerin mücadele geleneklerini yenilerken, ordu-köylü ittifakı, Banzer'in 1970'li yıllardaki baskısının etkisiyle çözülmeye başlamıştı. 1970'li yılların başlarında çok hızlı bir şekilde iki kritik siyasal akım (*katarismo* ile *indianismo*) gelişti. Bu akımların ikisinin de söylem kaynağı aynıydı: '*mestizaje*'nin ulusal bir devrimci ideoloji olarak kullanılmasını eleştirip, sömürgeciliği ve 'yerli sorunu'nu analizinin temeline oturtan Fausto Reinaga.⁴ 1973'te, (Tupaj Katari'nin, onun eşi Bartolina Sisa'nın ve 19. yüzyıl sonundaki Aymara önder Pablo Zarate Villca'nın mirasını sahiplenen) *katarista*'lar, köylü sınıf bilincinin ve Aymara etnik bilincinin birbiriyle çelişmekten ziyade birbirini tamamladığı ve ulusal devrimin kazanımlarının (bu kazanımların sınırlılıklarıyla birlikte) teslim edildiği "Tiwanaku Manifestosu"nu çıkarmıştı. *Katarista*'ların iddiasına göre, çağdaş sömürünün kökünde yalnızca sömürgecilik değil, onun yanında kapitalizm de yatmaktaydı; bu yüzden, işçi sınıfı, Aymara olmayan köylüler ve küçük tüccarlar arasında potansiyel müttefik peşine düşmüşlerdi. Öte yandan *Indianista*'lar köylü sendika hareketinde daha sınırlı bir tabana sahip-lerdi ve sınıf egemenliğinden ziyade ırk egemenliğini vurguluyorlardı. MNR hükümetleri ile askeri diktatörlüklerin ırkçı paternalizmini yansıttıklarını ileri sürerek, '*Mestizo-creole*' solu dedikleri kesimle ittifak yapmayı reddetmelerinin sebebi buydu.

Katarista'lar, 1977 ile 1984 yılları arasında üç askeri diktatörlüğün devrilmesinde rol oynadılar, özerk, yerli köylü sendika federasyonu olan CSUTCB'yi kurdular ve kentli sendikalar ve sol partilerle birlikte temsili demokrasinin kurulmasına katkıda bulundular. Ekim 1982'de yaşanan kitlesel gösterilerin ardından başkanlığa Hernan Silez Zuazo, başkan yardımcılığına da Jaime Paz Zamora, Demokratik Halk Birliği (UDP) listesinden seçildi. Yine de, 'diktatörlük'ten 'demokrasi'ye ve 'sosyalizm'e doğru geçişin ilk umutları, yan-

4) Fausto Reinaga, *La revolucion India*, La Paz, 1969.

liş yönetim ve krizin külleri altında kaldı. Tutarlı bir hükümet programından yoksun olarak UDP koalisyonu, çok geçmeden parçalandı ve grev dalgalarıyla hem solun hem de sağın baskısı altında zayıfladı. Enflasyon tırmanırken, ekonomik ve siyasal kriz Paz Estenssoro hükümetinin uyguladığı neo-liberal çözüme zemin hazırladı. Böylece, 1970'lerin sonlarıyla 1980'lerin başlarındaki kitlesel hareketliliklerin hız kazandırdığı siyasal ivme boğuldu ve devrimci ufuk karar-maya yüz tuttu.

Su Savaşları

1980'li yıllardaki yeniden yapılanma, ülkeyi resesyona sürüklerken hiper-enflasyonu da durduracaktı. Kalay madenleri özelleştirildi, binlerce madenci işsiz kaldı ve evlerinden oldular (Latin Amerika'nın en hırçın proletaryası olduğu iddia edilen bir kesimin dağılması demektir bu süreç). Bu insanlar ya kırsal bölgelerde bozulan yaşama koşullarından kaçan köylü göçmenler seline katılarak El Alto ve Cochabamba gibi kentlere gittiler, ya da, önceki yarım yüzyıldan taşıdıkları ırka dayalı sendikacılık geleneklerini de beraberlerinde getirerek La Paz, Chapare ve Santa Cruz'un tarımsal vadilik ve ovalık bölgelerine yerleştiler. Doğudaki ovalık bölgelere yerleşen bu göçmenlerin çoğu koka yetiştiriciliğine başlarken, böylece hem ülke içinde yerlilerin koka yaprağı talebini hem de yükselen uluslararası piyasanın isteklerini karşılayacaklardı. 1980'li yıllarda koka yaprağı ve kokain, Bolivya'nın en kârlı ihraç malı haline gelmişti. Neo-liberal saldırıya en güçlü direniş de, Evo Morales'in önderliğindeki koka yetiştiricileri hareketinden geliyordu.⁵ İlk başta yerel ve bölgesel sendika federasyonlarının yanı sıra sınırlı sayıdaki özsavunma milisleri aracılığıyla örgütlenmiş olan bu hareket, ABD'nin ön ayak olduğu 'uyuşturucuyla savaş' kampanyasına, kokanın And dağlarının kültürel geleneklerindeki yerini vurgulayarak ve uyuşturucu trafiğinde kendilerine sorumluluk yükleyen iddiaları reddederek karşı-

---

5) Morales 1959'da Oruro'da doğdu. Çocukken ailesiyle birlikte Chapare'ye göçtü ve ergenlik yıllarından itibaren koka yetiştiricilerinin örgütlenmesinde yer aldı. 1998'de Chapare bölgesindeki altı koka yetiştiricisi sendika federasyonu, seçimdeki temsil ilkesine karşı çıkmak amacıyla Movimiento al Socialismo'yu (MAS, Sosyalizme Doğru Hareket) kurdular. Morales, Cochabamba bölgesinden MAS senatörü seçilirken, MAS da bölgede çok sayıda belediye başkanlığı kazandı. MAS'ın bölge ve eyaletler düzeyinde sergileyeceği asıl patlama, 2002 genel seçiminde gerçekleşecekti.

lık veriyordu. 1990'lı yılların başlarında bu hareketin gücü yaklaşık 200 bin kişiye ulaşmıştı ve önce Jaime Paz Zamora (1989-1993), sonra da Gonzalo Sanchez de Lozada (onun ilk dönemi, 1993-1997) hükümetlerinin Washington'da hazırlanmış 'kokanın kökünün kazınması' politikasının tam olarak uygulanmasını engelleyerek, iktidar sahiplerine kafa tutacak bir güç konumuna gelmişti.

1990'lı yılların sonlarında ekonomik panorama yalnızca koka yetiştiricileri açısından değil, bütün halk açısından da kararmıştı. 1997 ile 2002 yılları arasında (Banzer'in yeniden 'demokratlığa' soyunduğu bu dönemde) 'kokanın kökünün kazınması' kampanyasının ülke adına 600-900 milyon dolarlık gelire ve bir yılda 50 binin üzerinde işin kaybedilmesine mal olduğu hesaplanmaktadır. Kayıpların en büyüğü hidrokarbon sektörüne düşecekti. 1996'da Sanchez de Lozada'nın meclisiyle dirsek teması halinde olan devletin petrol şirketi YPFB iflas ettirildi ve haraç mezat satıldı; yeni sözleşmeler uyarınca çokuluslu şirketlerin ödemesi gereken paylar yüzde 50'den yüzde 18'e indirildi; sonuçta, hükümetin elde ettiği gelir, 1997'de 430 milyon dolara ulaşan açıkla birlikte, dibe vuruyordu. Asya'daki mali krizin akabinde bölgeye gelen uluslararası finans akışında ciddi bir durma görüldü ve Arjantin'deki Bolivyalı göçmen işçilerin gönderdikleri paralar yok derecesine indi. Bu koşullarda, Eylül 1999'da Banzer yönetimi - Dünya Bankası'nın dayatmalarına boyun eğerek- Cochabamba içme suyu şebekesinin özelleştirilmesi yönünde harekete geçti. Su dağıtımı, tek tedarikçi olan, Bechtel ile Edison'un (İtalya) mali gücünün desteğine sahip Aguas del Tunari adındaki bir ulusaşırı konsorsiyuma kırk yıllığına kiralanacaktı. Ocak 2000'de, su paralarını ikiye katlayan ve artık, 60 dolarlık asgari ücretle geçinen insanların hane bütçelerinin dörtte birini teşkil eden muazzam fiyat artışları açıklandı.

Bunun ardından patlak veren ve Nisan 2000'deki 'Su Savaşı'yla doruk noktasına ulaşan kitlesel gösterilere, Coordinadora diye bilinen Suyu ve Hayatı Savunma Koalisyonu önderlik ediyordu. Söz konusu kampanya, özelleştirmeye karşı çıkan fabrika işçileri, köylüler, koka yetiştiricileriyle ekoloji eylemcilerini bir araya getirmişti. Başında fabrika işçisi Oscar Olivera'nın bulunduğu Coordinadora, Ocak 2000'deki fiyat artışlarına, Cochabamba kentinin yollarını keserek kentin ülkenin geri kalanıyla bağlarını koparacak bir genel grev çağrısıyla karşılık verdi. Kitlesel protestoyla karşı karşıya kalan Banzer hükümeti, artış oranlarını yeniden ele almayı kabul etti, fa-

kat hükümet yeni bir teklif getirmeyince Coordinadora yeniden, Şubat ayı için greve çıkma çağrısında bulundu. Bu defa da hükümet, kontrolü elinde tutmak amacıyla kente 1,200 asker ve polis sevk etti. Çıkan olaylarda 175'i aşkın kişi yaralandı, ancak grev devam etti ve hükümet artış oranlarının geçici olarak düşürüldüğünü ilan etti. Ekim 2003'te meyvesini verecek olan halkın talepleri, devletin baskısına tepki olarak hızla radikalleşiyor, zamların düşürülmesi çağrılarının yerini, artık çokuluslu şirketlerin su ve doğal kaynakları denetlemelerinin toptan reddedilmesi talepleri alıyordu.

Coordinadora, Nisan ayı başları için bir 'nihai savaş' çağrısında bulunmuştu. Hükümet de bu çağrıya, Coordinadora önderlerini tutuklayıp sıkıyönetim ilan ederek cevap verdi. Hükümete bağlı birliklerden bir keskin nişancı kalabalığın üstüne ateş açıp on yedi yaşında bir oğlanı öldürünce bütün kent protesto gösterileriyle sarsıldı ve hemen barikatlar kuruldu. Bu defa Coordinadora, etkileyici bir yelpazeyle bütün grupları (küçük ölçekli su dağıtımçıları, vadilik ve ovalık bölgelerdeki köylüler, koka yetiştiricileri, sendikalar, fabrika işçileri, öğrenciler, ilerici entelektüeller, dernekler, genellikle yerlerinden yurtlarından koparılmış madencilerin ön ayak oldukları mahalle meclisleri, Aymara köylüleri, sokak çocukları ve orta sınıfların bazı kesimleri) kendi arkasına toplamayı başaracaktı. 4 Nisan'da göstericiler, kentın ana meydanı etrafındaki askeri kordonu kırdılar ve açık hava mitingine 50-100 bin civarında insan katıldı. Halkın baskısının doğrudan sonucu olarak Aguas del Tunari konsorsiyumu 8 Nisan'da Bolıvy'a dan ayrılmak zorunda kaldı. İçme suyunun satışı, dağıtımını ve tüketimi de kolektif, özyönetimle idare edilen bir işletmeye (SEMAPA) verildi.

Coordinadora, bu kadar kalabalık sayıdaki kitleleri kendi inisiyatifıyla kontrol edemezdi. Ancak Cochabamba, iki kilit konuda, daha sonra yaşanacak olayların başlangıcını oluşturdu. Birincisi, ilk kurucu meclis çağrıları burada çok güçlü bir dille ifade edilmişti. İkincisi, Coordinadora'nın hiyerarşik bir önderlik yapısıyla yönetilmemesi ve himayecilik ile şefçiliğin *-caudillismo-* harekete hiç bulaştırılmaması ölçüsünde, Ekim 2003'te ülke çapında yaşanan dramın ve küreselleşme-karşıtı eylemcilerinin esinlendirdiği bir siyasal modelin belediye düzeyindeki bir ön provası gerçekleştiriliyordu.

Nisan 2000'de, *cocaleros* -koka yetiştiricileri, ile köylü kolonicilerin Yungas'da ve kuzeydeki dağlık bölgelerde kokanın tamamen ya-

saklanması tehdidine karşı harekete geçtikleri görüldü. Köylü sendika federasyonu CSUTCB, bir dizi yol kapatma eylemi düzenledi. Bu eylemde öncülüğü Omasuyos'daki Aymara topluluklar ile özellikle CSUTCB genel sekreteri Felipe Quispe (*el Mallku*, 'sahin' diye biliniyordu) üstlenmişti.⁶ Sucre, Oruro ve Potosi'deki Quechua-Aymara yerlileri, Chapare'deki koka yetiştiricilerinin yolundan gidiyorlardı.

Sonra, 1986'dan 1990'ların başlarına kadar yüksek ovalarda aktif olan EGTK'ye (Tupac Atari Gerilla Ordusu) üye olmak suçundan beş yıl hapiste kaldı. 1998'te serbest bırakılınca CSTUCB'nin genel sekreterliğine seçildi ve ülke çapındaki köylü sendika federasyonu olan bu örgüt, onun yönetiminde siyasal gücünü dikkat çekici derecede arttırdı. 9 Nisan'da Achacachi'de iki Aymara yerlisinin öldürülmesi bir halk isyanının kıvılcımını çakınca, hükümet bölgeye 1,000 askerle birlikte uçaklarını gönderdi. İsyanlılar, su ya da arazi için para ödemeyi, koka üretimi ya da tüketiminin azaltılmasını reddediyorlardı. Eylül-Ekim 2000'de CTSUCB'nin ön ayak olduğu yol kapatma eylemleri ve başkente doğru yürüyüşe geçme çağrıları, 1781'in devrim hayaletini akıllara getirmekteydi. Yiyecek darlığı çok geçmeden La Paz'ı etkilemeye başladı. Quispe ve takipçileri, yerli toplulukları konfederasyonlarından oluşan bir Aymara ulusunu propaganda etmeye koyuldular. Biri yerli, diğeri *q'ara*, yani yerli-olmayan 'iki Boliviya' fikri, yalnızca hızla radikalleşen Aymara çevrelerini değil, bütün sivil toplumu da sarsmaya başlamıştı.⁷

Cochabamba, Yungas vadisi ve yüksek ovalardaki hareketlilikler, bölgesel ve kesimsel olarak sınırlı kalmakla birlikte, çağdaş Boliviya'daki en otoriter siyasal figürlerden birinden 'kokanın kökünün kazınması' konusunda tavizler kopartmayı başarmıştı. Banzer, ilk başta, gerek dağlık gerekse ovalık bölgelerdeki başkaldıran toplumsal hareketleri kontrol altına alamadı, fakat onu kurtaran, Quispe, Morales ile Coordinadora güçlerinden kalanlar arasında stratejik ve taktik ittifakların sağlanamaması oldu. Olivera, Eylül-Ekim 2000 yol kesme eylemleri için yeterince taraftar toplayamazken, Quispe ile

6) Kendi kuşağının diğer Aymara önderleri gibi Quispe de, faaliyetlerine kırdaki sendika örgütlenmesinde başlamış ve Aymara milliyetçiliği güçlenirken, CSTUCB içindeki *katarista* hiziplerinin güç kaybettikleri 1970'lerin ortalarıyla 1980'lerin başlarında *indianista* politikasında aktif yer almıştı.

7) *Q'ara*, sözlük anlamıyla 'çiplak' ya da 'kel' demek olup, asalak biçimde topluluğun sırtından geçinen anlamında, sıklıkla da 'beyazlar'ın, yani 'mestizos'un eşanlamısı olarak kullanılmaktadır.

Morales de Ekim 2003'e değin toplumsal hareketlerin başına bela olan bir *caudillo* rekabetine sürüklendiler. Banzer, bu tabloda kur-nazca bir manevraya girişerek, 2002'deki seçimler öncesinde CSUTCB ile diğer toplumsal hareketler arasına çomak sokmak ama-cıyla Quispe'yle görüşmeler yaptı. Bu görüşmelerin sonucu, neo-li-beral yasaların yürürlükten kaldırılması ve Yungas'ta koka üretimi-nin zorla yasaklanmasına son verilmesi dahil olmak üzere köylü ta-leplerine 'hitap eden' 'Island of the Sun Accords'tu.

Ancak, son beş yılda sık sık gözleendiği üzere, kitlelerin hareket-lilikleri liderleri oldukça geride bırakmıştı. Örneğin, radikal Ayma-ra milliyetçiliği, coğrafi ve kesimsel bakımdan tecrit edilmiş olarak kalsa da, tutarlılığını güçlendirdi. Haziran 2001'de La Paz dağlık bölgesindeki CSUTCB blokaj eylemi, Genel Qalachaqa Karargâ-hı'nın kurulmasını sağladı.⁸ Yungas vadisindeki Aymara kökenli ko-ka yetiştiricileri, parti liderlerinden, yani *caudillo*'lardan bağımsız eylemlere girişmişler ve ertesi ay kendi bölgelerindeki ABD-Bolivya 'ortak görev gücü'nü ayrılmak zorunda bırakıp, koka üretiminin zorla yasaklanmasını engellemeyi başarmışlardı. Aynı zamanda, El Alto'daki mahalle örgütlenmeleriyle güneydeki yerli köylü örgütleri de hızla aktifleşiyorlardı.

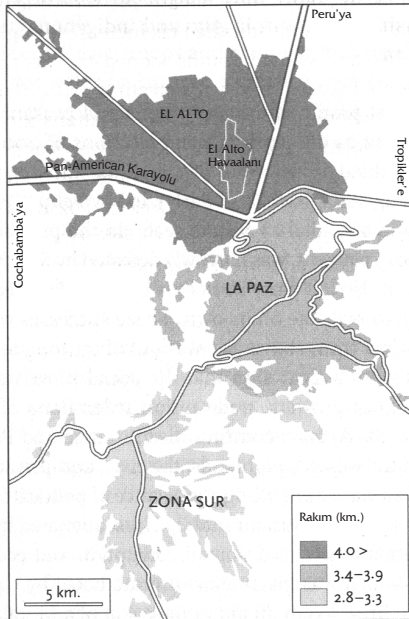
Yerli ve köylü topluluklarının siyasal bakımdan yükselen bir pro-fil çizmeleri, en açık biçimiyle 2002 parlamento seçimlerinde görüldü. Evo Morales'in önderliğindeki MAS, parlamentoda 130 sanda-lyeden 27'sini kazanırken, Felipe Quispe'nin başında bulunduğu MIP (Pachakuti Yerli Hareketi) 6 sandalye kazanmıştı; MAS ayrıca Senato'nun toplam 27 sandalyesinden 8'sini elde etmişti. Başkanlık yarışında yüzde 20,9 oy alan Morales, yüzde 22,5 oy alan Sanchez de Lozada tarafından az bir oy farkıyla geçilmişti. Bu başarılar, uzun dönemli krizden çıkış yolu olarak tedrici bir 'yukarıdan' geçiş umu-du uyandırırken, seçim sonuçları toplumsal hareketlerin (alçak böl-gelerle alt-tropikal bölgelerdeki koka yetiştiricileri, doğu ve kuzey bölgelerin sendika federasyonları, Sucre ve Potosi'deki Quechua-Ay-mara toplulukları, batı dağlık bölgelerin Aymara yerlileri, Cocha-bamba'daki özelleştirme-karşıtı hareket) siyasal güçler dengesini bozduğunun apaçık bir işaretiydi. Çokuluslu şirketlerin egemenliği, yaygın yolsuzluklar ve ekonomik krizle sarsılan kent orta sınıfının

---

8) Aymara yerli milisleninin, La Paz yolundaki Achacachi dışındaki toplanma merkezi.

küçük ama önemli bir kesimi de, ABD Büyükelçisi Manuel Rocha'nın Morales'in zafer kazanması halinde yardımı kesme tehdidini savurduğu son dakika hamlesi sonucunda MAS'a oy vermişti.

Böylece, Sanchez de Lozada sınırlı bir halk desteğiyle ve açık bir programa sahip olmadan 2002'de iktidara geri dönüp, MIR'la (Devrimci Sol Hareket) zayıf bir koalisyon kurdu. On yedi yıllık mali sıkı düzenin ardından neo-liberal program tam bir yağma gibi algılanmaya başlamıştı. Kişi başına gelir 1986'dan beri hiç yükselmediği gibi, Bolivya kıtada gelir dağılımının en eşitsiz olduğu ikinci ülkeldi (kendisinden daha kötü bir tek Brezilya vardı). Nüfusun en üst dilimindeki yüzde 20'lik kesim, en alttaki yüzde 20'lik kesimden 30 kat daha fazla varlıklıyken, nüfusun yüzde 60'ı yoksulluk sınırının altında yaşıyordu (kırsal bölgelerdeyse bu rakam yüzde 90 civarındaydı). Resmi işsizlik oranı üç kat artarak, yüzde 13'e fırlarken, 'gayri resmi sektör'de çalışan insanların oranı on beş yıl içerisinde yüzde 58'den yüzde 68'e yükselmişti. Bebek ölüm oranı 1,000 doğumda 60'ı bulmuştu, tahmini ömür süresi 63 yıldı (kıtta çapındaki ortalama oranlarsa sırasıyla 1,000 doğumda 28 ve 70 yıldı). Kırsal bölgelerdeki altyapı harabe durumdaydı, yolların yüzde 70'ini aşan bir kısmı asfaltsızdı ve yine kırsal bölgelerde evlerin ancak dörtte birine elektrik bağlanmıştı.

Sefaletin en belirgin biçimde gözleendiği yer, 1998 ile 2002 yılları arasında nüfusu iki kat artan El Alto'ydu. Bu kente yığılanlar, çoğunlukla La Paz'ın Aymara bölgelerinden gelen ve neredeyse tamamen gayri-resmi, zanaatçı, ticari ve hizmet sektörlerinde -ve küçük ölçekli imalathanelerde- çalışarak ekonomiye katılan göçmenlerdi. Oysa, ücretli istihdam hâlâ çok sınırlıydı. Kentteki temel hizmetler ya asgari düzeydeydi, ya da hiç yoktu. El Alto'daki evlerin yüzde 53'üne su bağlanmamıştı ve ortalama aile geliri günde 2 dolardı.

Doğalgazı Savunmak

Yeni Sanchez de Lozada yönetimi, neo-liberal çizgide ısrar etmekte kararlıydı. Washington'da karara bağlanan iki tedbirin açıklanması sonucunda 2003 yılı başlarında kitlesel gösteriler yeniden patlak vermişti. Ocak'ta, ABD elçisi Otto Reich'in kokanın yasaklanması politikası yeniden hayata geçirilmezse yardımı kesme tehdidini savurmasının ardından, Chuquisaca'dan 30 bin *cocaleros* Sucre'ye doğru yürüyüşe geçmiş ve Potosi, Chapare ile Yungos vadisinde yollara barikatlar kurulmuştu. Şubat'ta, IMF'nin dayattığı bir vergi artışının uygulamaya konması kitleleri La Paz sokaklarına döktü. Aymara gençler başkanlık sarayını taşla tuttular ve Başkanlık muhafızları protestocu polislerin üstüne ateş açtı. Huzursuzluk kısa sürede, mahalle meclislerinin devlet şiddeti tehdidi ve yağmaya karşı seferberlik ilan ettiği El Alto'ya sıçradı.⁹ Ancak baskıcı tedbirler çabuk geldi ve vahşice oldu: Yirmi dört saat içerisinde 29 kişi öldürülürken, 205 kişi de yaralandı. Sanchez de Lozada vergi artışını geri çektiği ve 18 Şubat'ta bütün kabineyi lağvettiğinde düzen bir nebze tesis edilmişti. Ancak isyan, hükümet denetiminin ne ölçüde aşındığını çıplak bir şekilde ortaya koymuştu.

'Doğalgaz Savaşı' diye anılacak olan kapışmanın ilk manevraları Eylül 2003'te, hükümetin doğalgaz rezervlerini (1879-1883 Pasifik Savaşı'nda ülkenin sahil şeridinin büyük kısmını onlara kaptırdıkları için Bolivyalıların geleneksel düşmanı olan) Şili aracılığıyla ihraç

---

9) Büyük ölçüde kendi kendine örgütlenen mahalle meclisleri, siyasal kriz dönemlerinde Federacion de Juntas Vecinales (FEJUVE, mahalle meclisleri federasyonu) aracılığıyla koordine ediliyordu. FEJUVE'ler ülke çapında faaldi, ancak, kısmen eski madenci bölgelerinden göçmenlerin siyasal geleneklerinden faydalanan El Alto'daki mahalle meclisleri, son yıllarda çoğu bölgedeki meclislere göre çok daha militan bir rol oynamıştır.

etme tasarısına cevap olarak gündeme gelmişti. 8 Eylül'de, onların *jilaqatas* ve *mama t'allas* (geleneksel erkek yetkililer ve onların eşleri) önderliğindeki Los Andes bölgesinden 10 bin Aymara yerlisi, El Alto'dan La Paz'ın merkezindeki San Francisco Meydanı'na yürümek üzere, kentten halk üniversitesinden öğrenciler (UPEA) ve şehirler arası taşımacılık yapan kamyoncularla birlikte El Alto'daki FEJUVE'yle birleştiler. Oradan da, La Paz, Cota Cota'daki köylü sendikası genel sekreteri Edwin Huampu'nun¹⁰ serbest bırakılmasını isteyerek Plaza San Pedro'daki hapishaneye gittiler. Bu arada, dört yüz metre ileride, El Alto'daki hayatı felce uğratacak olan ve belediyenin inşaat ve inşaat malzemeleri sektöründeki vergileri arttırmasını kolaylaştırma planına karşı çıkmak üzere düzenlenen toplu grevlerden ilki başlamıştı. Dile getirilen taleplerin içinde, üniversitelerin özerk olması ve Bush'un Amerikalar-arası bir serbest ticaret bölgesi olmasını hedeflediği FTAA'nın reddedilmesi de vardı; yine de protestocuları birleştiren ortak tehdit, Bolivya doğalgazının, eski ulusal düşman Şili üzerinden ihnaç edilmesine 'Hayır' demekti.

9-10 Eylül'de, başlarında Quispe'nin bulunduğu 1,000 kişilik bir Aymara heyeti, La Paz'da Radio San Gabriel'de UPEA öğrencileri ve ulaşım işçileriyle birlikte bir açlık grevi başlatıp, yol kesme eylemlerinin derhal başlatılması çağrısında bulundu. Omasuyos'taki Aymara yerli toplulukları, El Alto'da FEJUVE ile Bölge İşçileri Merkezi'nin (COR)¹¹ yaptığı gibi 'doğalgazın savunulması' adına yolları kestiler. Başkent dahil olmak üzere bütün bölge ayakta; yolların birçoğu kesilmişti ve toplulukların denetimi altındaydı. 19 Eylül'e gelindiğinde, MAS'ın desteklediği ve Oscar Olivera'yla Morales'in önderlik ettiği 'Doğalgazın Savunulması ve Atıklarından Faydalanılması Koordinasyonu', doğalgazın Şili'ye ihraç edilmesi tasarısını protesto etmek üzere La Paz'da 50 bini, Cochabamba'da 20 bini aşkın kişiyi harekete geçirmişti. Nisan 2000'de olduğu gibi, fabrika işçilerinin, Chapare koka yetiştiricilerinin, öğrencilerin ve çiftçilerin 14 Eylül'de Cochabamba's Plaza'da düzenledikleri kitlesel açık hava toplantılarına yine Olivera başkanlık ediyordu.

---

10) Bir mahalle meclisi tarafından at hırsızlığından dolayı ölüm cezasına -alışılmadık derecede ağır bir ceza- mahkûm edilmişti.

11) FEJUVES gibi COR'lar, bölgesel işçi merkezleri de, kent sendikalarının şemsiye örgütleri olarak bütün ülkede faaliyet halindeydi; yine, El Alto'daki COR, son yıllarda ayaklanmaları koordine etmekte çarpıcı bir rol oynamıştı.

Yol kesme eylemleri sebebiyle mahsur kalan turistleri güvenli yerlere ulaştırmak amacıyla Titicaca Gölü yakınlarına hükümet birlikleri gönderilince, çıkan çatışmalarda 3 Aymara yerlisi öldü ve Warisata yakınlarında toplanan yerel temsilciler topluluk milislerinin bu saldırıya karşılık vermesi çağrısında bulundular. Bu çağrı, ağızdan ağza ve kararları günde dört defa Aymara'ya yayınlayan radyo kanallarıyla her tarafa yayıldı. Hareket, 23 Eylül'de 11 protestocunun (ertesi günse -Huampu serbest bırakılmış olduğu halde- daha da fazla sayıda insanın) tutuklandığı, La Paz'ın en güneydeki yerleşim yeri Aroma'yı da içine katarak genişledi ve Quispe, hükümetle görüşmeleri kesti. Topraksız işçiler hareketi arazilere el konulması çağrısında bulunurken, Chapare'deki koka yetiştiricileri Santa Cruz'dan Cochabamba'ya giden yolu keseceklerini açıkladılar. Bolivya İşçi Merkezi (COB), 30 Eylül'de genel grev yapılacağını açıklarken, birliğin lideri Jaime Solares, günlük yol kesme eylemleri ve yürüyüşler yapılması çağrısında bulundu. COB'un 29 Eylül'de La Paz merkezine düzenlediği yürüyüşe greve katılan kasaplarla ulaşım işçileri, işportacı birlikleri ile UPEA öğrencileri de katılırken, ertesi gün Olivera ile Coordinadora, Warisata'ya 300 kişilik bir yürüyüşün başındaydılar.

1 Ekim'e geldiğinde bir dizi ortak talep saptanmış oluyordu: Sanchez de Lozada'nın istifası, doğalgazın ulusal işletmelerde işlenmesi ve Şili üzerinden ihraç edilmemesi, yol kesme eylemleri için sekiz yıla kadar hapis cezası öngören 'Yurttaş Koruma ve Güvenlik Yasası'nın geri çekilmesi ve FTAA'ya 'hayır' denmesi. Bu taleplere çok geçmeden bir kurucu meclis toplanması ve göstericilerin ölümünden sorumlu olanların yargılanması çağrısı da eklenecekti. 2 Ekim'de, La Paz'daki COB toplantısında, Sanchez de Lozada'nın devrilmesi talebi dile getirildi. El Alto'daki COR ile UPEA öğrencileri Avenida 6 de Marzo'da güvenlik güçleriyle, 12 *aleno*'nun tutuklanmasıyla sonuçlanan bir çatışmaya girerlerken, Radio San Gabriel'deki açlık grevcileriyle birleşmek üzere de yürüyüşe geçtiler. 8 Ekim'de El Alto'daki COR ve FEJUVE, doğalgazın ihraç edilmesine karşı genel grev çağrısını dile getirdiler. Onları, 1952 Ulusal Devrimi'nde kilit rol oynamış olan ve 1960'dan sonra direniş geleneklerini sürdüren Huanuni madencileri de destekliyordu. Ancak 2003'te, bu grupların büyük kısmı kendi 'yerli' kökenlerini de ortaya koyuyorlardı. Polis 9 Ekim'de, El Alto eteklerindeki Ventilla'da onların üstüne ateş açtığında, madenciler 'doğalgazın savunulması' adına şe-

hit düşen son kişiler oldular. Aymara yerlileri ulusal hazinenin yabancıların denetimine geçmesine karşı çıkarken öldürülürken, Warisata'dan El Alto'ya kadar yayılan yas dalgası, toplu kederin ve öfkenin ifade edilmesinin aracı oldu. Başka kesimlerden de destek kazanan bu dalga, sırf yerlilerle sınırlı kalmaktan çıkıp, Aymara yerlilerinin önderlik ettiği (hem kentleri hem de kırsal bölgeleri içine alan) bir 'halk' mücadelesine dönüşecekti.

10 Ekim'de, Aymara yerlilerinin kentleri kırlardan kuşatma taktiğinin, ilk ayaklanmaları hatırlatan sokak çatışmalarıyla birleşmesi sonucu, El Alto'nun her tarafına barikatlar kuruldu. Protestocular, devlet petrol şirketinin Senkata tesisini kuşatarak La Paz'a doğalgaz sevkiyatını önlediler. Hükümet, 37 doğalgaz tankerinin ertesi gün La Paz'a getirilmesi için askeri operasyon düzenlenmesi emrini verdi; gökyüzünde helikopterler dolaşır ve sokakları tanklar doldururken 11 protestocu hayatını kaybetti. 12 Ekim'de (Kolomb'un Amerika'ya ilk ayak bastığı günde) 23 sivilin daha öldürülmesi sonucu kriz iyice yoğunlaştı. Ertesi gün, can kaybı sayısı 53'e çıktı. 13 Ekim'de El Alto'dan yola çıkan 100 bin kişilik bir kalabalık, La Paz'ın ortasındaki Plaza San Francisco'ya doğru yürüyüşe geçti. Meydanda sayıca yetersiz kalan ve cephanesi olmayan polis, beyaz bayrak çekip, kent merkezinin kontrolünü Aymara yerlilerinin ağırlıkta olduğu kitlelere bıraktı.

Gösteriler yayılmaya devam ediyordu. 14 Ekim'de köylü koloniciler kuzeyde Santa Cruz'da, doğuda San Julian'da birleştiler. Eski Cizvit kalıntılarının alçak bölgeleri de kapatılmıştı. Potosi'de, bir konfederasyon çatısı altındaki *ayylus* (Quechua ve Aymara topluluklar) bölgenin bütün yollarını keserlerken, Sucre de, ülkenin hukuki başkentine doğru yürüyüşe geçip Yüksek Mahkeme'yi taşıyan 25 bin gösterici dışında bütün geçişlere kapatılmış durumdaydı. Huanuni'yi merkez alan bütün madenler ekseni kapatılmıştı. Madenler bölgesine en yakın kent olan Oruro'da bir grev yapıldı; yürüyüşçüler ana meydanları doldururlarken, üniversite öğrencileri güvenlik güçleriyle çatıştılar. Cochabamba'da çiftçiler La Paz'a giden yolu keserlerken, kent merkezinde sokak çatışmaları patlak verdi. Akşama doğru 1,300 koka yetiştiricisi Yungas'tan La Paz'a girdiler. Omasuyos bölgesinin temsilcileri El Alto'ya akşamüstü vardılar.

La Paz'da her şey kapalıydı: Tepelerdeki semtlere giden ana arterler kesilmiş, zengin semtleri yürüyüşler ve barikatlarla kuşatılmıştı.

Belediye başkanı Juan del Granado, eski İnsan Hakları Yöneticisi Ana Maria Campero ve MOR ve NFR hizipleriyle Sanchez de Losada'nın istifasını talep etmekte birleşmişti. *Alteno*'lar 16 Ekim'de başkente doğru bir yürüyüş yapılacağını açıkladı; o gece karanlık çöktükten sonra binlerce erkek, kadın ve çocuk, La Paz'dan anayolun El Alto'yla birleştiği köprüye, tren vagonlarını birkaç kilometre sürüklediler. Tanklar bile düzeni sağlayamıyordu.

Ertesi gün askerler, Huanuni'den 2,500 madenciye La Paz'ın 60 mil güneyindeki Patacamaya'da kahvaltı için durduklarında puslu kurdular. Bu çatışmalarda 2 madenci öldürülürken, 1 tanesi ağır yaralandı. Madenciler sendikasının lideri, 50 bin üyesinin hepsinin La Paz yürüyüşüne hazırlanması gerektiğini açıkladı. Eskiden Che Guevara'nın peşine düşmüş olan Mantego Rangers Alayı, Chaskipampa'dan gelen Aymara yerlileri başkent dışında tutmak için *zona sur*'da mevzilendi. Öğleden sonra, kentteki kiliselerde, Ana Maria Campero ve diğer entelektüellerin ön ayak olduğu, Sanchez de Losada'nın istifasını ve anayasal olarak onun yerini başkan yardımcısı Carlos Mesa'nın almasını talep eden bir dizi açlık grevi ilan edildi. El Alto'nun 5. Bölge'sinde (12-13 Ekim'de en sert çarpışmaların meydana geldiği Rio Seco yakınlarında) mahalle meclislerinin üyeleri dinamitlerle ordu birliklerine saldırdılar. Nüfusu seyrek olan Oruro bölgesinin büyük kısmında köylülerin yol kesmeleri devam ederken, güneyde ve doğuda halk güçleri Oruro, Sucre, Potosi ve Cochabamba kentlerinin denetimini ele geçirdiler. Bu arada, San Julian ve Yapacani'den yola çıkan yürüyüş kolları, polisin onların kente girmesini engellediği Santa Cruz önlerine ulaşıyordu.

Alteno'lar 16 Ekim'de yeniden yürüyüşe geçti ve üç ana güzergâhtan başkente ulaşıp Plaza San Francisco'ya vardılar. Artık protestocuların sayısı 300 bine ulaşmıştı. Güneyden gelen Aymara yerlilerinin sayısı daha da artarken, 20 kilometre uzaklıkta, Sopocachi'deki açlık grevcilerine ulaşmak için *zona sur*'da San Miguel'den bir insan zinciri oluşturuldu. Açlık grevcilerinin sayısı artık yüzleri bulmuştu ve İsviçre, Arjantin, Peru ve Ekvador'daki vatansız Bolivyalılar da onlara katılmışlardı. Güneydeki ovalık bölgelerde Guarani Halk Meclisi, yanlarında Ayoreo, Guarayu, Chiquitano, Yucare ve Mojeno yerlilerinden insanlar olduğu halde, dağlık yerlerdeki eylemcilerle dayanışmaya girmek için açlık grevine katıldılar. Solares ve Bolivya İşçi Merkezi de La Paz'daki 'yoksullar'ı açlık grevine katılmaya çağırırmaktaydılar.

Arjantin ve Brezilya büyükelçiliklerindeki yetkililer kendisini istifaya davet ederlerken, Sanchez de Lozada sarayda, ABD Büyükelçisi Greenlee'nin sıkı desteğiyle konumunu muhafaza ediyordu. Başkan yardımcısı Mesa, rejimle arasına açık bir mesafe koymuş ve böylece, bir anayasal görev değişikliği ihtimaline kapıyı açmıştı. Öğlen saatlerinde, ordunun Patacamaya'daki kontrol noktasından Huanuni madencilerinden kalanları bıraktığı haberleri ulaştı ve akşam saatlerinde, Omasuyos'lu *jilaqata*'lar ve *mama t'allas*'lar (silahlı komandoları eşliğinde) El Alto'ya ulaştılar. Sanchez de Lozada'nın Bolivya'daki günlerinin sayılı olduğu her an biraz daha ortaya çıkıyordu. Ayaklanma adım adım radikal tutumların önünü açmıştı. İsyanıcı *aleno*'ların önderlerinden biri şöyle diyordu: "Ya bizimlesiniz, ya da onunla, Bay Gazeteci. Onu saraydan zorla çıkartmaya, onun kellesini almaya gidiyoruz."¹²

Ne var ki son noktada, Ekim ayaklanmacıları devletin idaresini ellerine geçirmeyi başaramadılar. Birleşik bir önderlik yoktu –daha doğrusu, herhangi bir önderlik yoktu. Ne Morales ne de Quispe, La Paz ve El Alto'da önderliği ele alabilecek konumdaydılar (dolayısıyla, ülke çapında kontrolü ellerinde bulundurmaları ihtimali çok daha zayıftı). Eylül'de devlet bakanı Yerko Kukoc, yetkili hiç kimse olmadığı için Warisata, Sorata ya da Achacachi'de herhangi bir müzakere yürütmenin de imkânsız olduğunu iddia ediyordu. Ekim'in kargaşalı günlerinde, homojen bir yapıya sahip olmayan halk güçleri kendi başlarına örgütlenmişler, açık meclislerde meselelerini tartışmışlar ve siyasal parti, sendika ya da diğer kurumsal önderlerden emir gelmesini beklemeden doğrudan eyleme geçmişlerdi. Merkezi otoritenin bulunmayışı, Bolivya koşullarında hükümetin ayaklanmayı bastırma, hatta üst düzeyde bir devlet şiddeti uygulama çabalarını da sonuçsuz bırakmıştı. Ancak, 17 Ekim'de La Paz'ın kalbinde Plaza San Francisco'nun denetimini ele geçirmek için ana ve ara yollardan merkezi alanlara sokulan yüz binlerce insan, o sırada devletin denetiminde bulunan birkaç blok içerisinde yer alan ulusal saraya ve kongreye yürümekten kaçınmıştı. Kentin geri kalanı fiilen ele geçirilmiş durumdaydı. İkinci defa iktidara gelişinin üzerinden bir yıl bile geçmeyen Sanchez de Lozada, ABD'li destekçilerinin temin ettiği bir uçakla başkanlık sarayından Miami'ye kaçılırken,

---

12) Gomez, *El Alto de pie*, s. 137.

onun yerini Mesa'nın aldığı ilan edildi. 18 Ekim'de Plaza San Francisco'da yapılan zafer mitinginin ardından, El Alto-FEJUVE ve COR üyeleri, sevinç gösterileri yapıp şarkılar söyleyerek, memleketleri olan maden bölgeleri ve ovalık bölgelere uzun dönüş yolculukları için kamyonlarına yiyecek ve sigara yükleyerek, El Alto'nun ana caddeleri ve köprülerini doldurmuşlardı.

Mesa Yılları

Mesa ilk başta, siyasal dengelerin dışında duruyor ve elit kesimlerden açık destek almıyor gibi görünmesi sayesinde kamuoyu anketlerinde desteğini sürekli artırırken, toplumsal hareketler de kendisine bir ara dönem yönetimi kurmasını sağlayacak serbestliği tanımışlardı. Mesa'nın Kongre'deki yönetiminin temelini oluşturan destek, koka üretiminin yasaklanmasını durdurmak ve 2004 yılı sonunda yapılacak belediye seçimlerini düzenlemek için pazarlıktan faydalanan Evo Morales ve MAS'la kurulan üstü kapalı ittifaka dayanıyordu. MAS, Mesa'yla yaptığı muvafakat evliliğinden dolayı anketlerde açık bir şekilde gerilemişti. Nitekim, rakiplerinin zayıflığına rağmen belediye seçimlerinde ülke çapındaki oyların ancak yüzde 18'ini toplayabilirken, tek çarpıcı kent gösterisini, ele geçiremediği Cochabamba'da sergilemişti. Quispe'nin MIP'i ise sahnedeki fiilen silinmiş gibiydi; açık bir şekilde galip gelenler sadece 'yurttaş grupları'nın koşulların uygunluğuna göre kurdukları koalisyonlardı. Bununla birlikte, MAS, hükümetten ancak 2005 yılında, Mesa'nın hidrokarbonlar sorununa yaklaşımı halkın öfkesiyle kriz boyutlarına ulaştığında kopacaktı.

Temmuz 2004'te Mesa, Ekim ayaklanması sırasında vaat ettiği gibi hidrokarbonlar sorununu referanduma taşıdı. Ancak sorular, kamulaştırma seçeneğini devre dışı bırakacak bir şekilde hazırlanmıştı. Bu yüzden, Sanchez de Lozada döneminde imzalanmış olan doğalgaz sözleşmelerinin iptal edilmesini isteyen birçok önemli örgüt (COB, CSUTCB, El Alto-COR, FEJUVE, Doğalgazın Savunulması ve Atıklarından Faydalanılması Koordinasyonu) referandumu boykot ettiler. Mesa hükümeti, titizlikle hazırlanmış olduğu çözüme ulaşıyordu: Sanchez de Lozada'nın hidrokarbon yasası yürürlükten kaldırılacak, ancak halkın talepleri ile mülkiyet hakları ve çokuluslu sermayenin kâr oranları arasında bir denge tutturulacaktı.

2005 yılında, hidrokarbonlar sorunundaki siyasal kutuplaşma irksal-etnik, sınıfsal ve bölgesel temelde dramatik ölçülerde şiddetlendi. Santa Cruz'daki girişimci kesimler, özel sermaye ile yerel sermayenin çıkarlarına saldırılırsa başkanın anayasal yollarla değiştirebileceği tehdidini savurdular. Bu arada Şubat 2005'te, FEJUVE, yerel içme suyu ve kanalizasyon hizmetlerini işleten çokuluslu şirket Aguas de Illimani'yi hedef alan bir kampanya örgütledi ve şirketin El Alto ve La Paz sözleşmelerini iptal ettirmeyi başardı. Bu noktada Mesa, toplumsal hareketler ile onların liderlerine yönelik saldırılara hız verdirirken, imajındaki ilerici ciladan kalanları da kazımayı tercih etti ve gür bir sesle petrol, doğalgaz ve içme suyu alanlarındaki çokuluslu şirketleri savunmaya girişti. Ancak tankları sokakları göndermeye de cesaret edemedi (2003 yılındaki protestolarda orta sınıfı da isyan ettiren tankların kitlelerin üstüne sürülmesiydi çünkü). 2 Mart'ta FEJUVE, Aguas de Illimani şirketine karşı bir grev daha örgütlerken, üç gün sonra Olivera ve Morales (hükümetle işbirliğini nihayet bırakarak), doğal kaynaklarda ulusal egemenlikten yana tutum alıp, *alteno* hareketiyle dayanışma halinde yürüyüşler ve yol kesme eylemleri çağrısında bulundular. Yol kesmeler Yungas, Potosi, Chuquisaca ve Oruro'ya yayılıp, El Alto ve Chapare'de iyice yoğunlaşırken, geleneksel partiler 6 Mart'ta istifasını sunan Mesa'yı desteklemek üzere güçlerini birleştirdiler.

Sağın Mesa etrafında birleşmesi ve yeni bir ulusal-halkçı projeye orta sınıfın desteğinin kaybedilmiş olması, normal koşullarda bölünmüş halde mücadele eden hareket liderleri arasında beliren -ne kadar kırılğan ve henüz tasarlama aşamasında da olsa- daha geniş bir programatik birlik sağlama eğilimiyle dengelenmekteydi. 9 Mart'ta La Paz'daki COB merkezinde yapılan bir toplantıda, COB, bölünmüş CSUTCB'nin her iki kanadı, gücünü yeniden toplamış olan Coordinadora, topraksız köylüler sendikası (MST) ve Morales ile Quispe, bir 'Birlik Paktı' kurmak üzere ilk defa birlikte tavır aldılar. Pak'ta çekinceyle yaklaşan tek hareket, partilere ve *caudillo*'lara karşı şüphesini koruyan FEJUVE'ydi. Ana hatlarıyla ilk defa Ekim 2003'te sahneye çıkan halk bloğu, dokuz eyaletten yedisinde bütün ulaşımı keserek ve çoğu kenti fiili bir kuşatma durumuna sokarak yine sahenin ortasında yerini almıştı. Ancak 15 Mart'ta, çokuluslu şirketlerin sözleşmelerini muhafaza ederken doğalgaz vergilerini bir parça arttıran yeni hidrokarbonlar yasasının Kongre'den geçirilmesi, Mo-

rales ile MAS'ı tekrar parlamento ağılına sokmaya yetti ve böylece 16 Mart 2005'te yol kesme eylemleri fiilen durma noktasına geldi.

Ovalık bölgelerde güçlü olan sağcı elitler Mesa hükümeti üzerindeki ağırlıklarını arttırır ve dağlık bölgelerindeki kitleler daha ilerici bir hidrokarbonlar yasası için mücadele ederken, 2005'in Mayıs ve Haziran aylarında yeniden bir isyanın patlak vermesiyle yürütme gücü daha fazla sıkıntı çekmeye başladı ve bir kutuplaşmaya sürüklendi. En son ayaklanma, Ekim 2003 ayaklanmasının bir devamı gibiydi (benzer kesimler harekete geçiyor ve başkent sokaklarında benzer sahneler sergileniyordu), ancak isyancı koalisyon içindeki güçler dengesi değişmişti.

Ayaklanma, Mayıs ayı ortasında FEJUVE ve COR'un El Alto'da süresiz genel grev ilan etmesiyle ve MAS'tan Roman Loayza'nın önderliğindeki CSUTCB'un, hidrokarbonlar yasası konusunda Senato'ya baskı yapmak için eyaletlerdeki toplulukları harekete geçirmesiyle başladı. Başkenti ve El Alto'yu felce uğratan yürüyüşler ve grevler iki hafta içinde Sucre, Potosi ve Cochabamba'ya yayılmıştı. 6 Haziran'da yol kesme eylemleri, Boliviya'nın dokuz bölgesinden sekizinde ulaşımı fiilen durdurdu. Protestocuların çeşitli ve değişken talepleri vardı. Pek çok kişi bir kurucu mecliste ve Sanchez de Loza da'nın yargılanmasında ısrar ederken, bazıları Mesa'nın istifasını, bazıları da parlamentonun kapatılmasını istiyorlardı. Yine de en güçlü talep, hidrokarbonların kamulaştırılması meselesiydi.

6 Haziran'da, çoğunluğu Aymara yerlilerden oluşan 400-500 bin kişi arasındaki kalabalık, El Alto'dan başkentin merkezine aktı. Aroma'dan köylüleri getiren yirmi kadar kamyon sopa, taş ve sapanla doluydu. Onlara, hidrokarbonların kamulaştırılmasını isteyen on binlerce *paceno* eşlik ediyordu. Madenciler dinamit lokumlarını patlatarak varlıklarını belli ediyorlardı. Bu, Ekim 2003'ten beri en kalabalık kitlesel dalgaydı ve La Paz'ı ikinci hafta boyunca felç halinde tutmuştu. Kitleler Plaza San Francisco'ya aktılar ve parlamentoyu ele geçirip başkanlık sarayını işgal etme andıyla Plaza Murillo'ya yöneldiler.

Otoritesi sarsılan Mesa, gururu çiğnenmeden istifa etmeye hazırды. Ancak onun, Morales tarafından da desteklenen erken seçim önerisi, sağın direnişiyle karşılaştı. Senato Başkanı Hormando Vaca Díez (merkezi Santa Cruz'da bulunan toprak sahipleri bloğunun önde gelen simalarındandı), Mesa'nın istifa etmesi durumunda anayasal

hakkı olan başkanlığa geçme hakkından feragat etmeyi reddetti. Vaca Diez'in inatçı tutumu, gösterilerin kabarışında ek bir faktör oldu. Çok çeşitli sınıflardan gelen protestocular, Vaca Diez'in başkanlık koltuğuna oturma ihtimaliyle galeyana gelmişlerdi. Sonraki birkaç günde protestolar daha da yayıldı. 7-8 Haziran'da yol kesme eylemlerinin sayısı neredeyse iki katına çıkarak, 61 vakadan 119 vakaya yükseldi. Ovalık bölgelerde sınır halkları ve Guarani yerlileri, BP-Amoco ve Repsol YPF şirketlerinin mülkiyetindeki yedi doğalgaz alanını işgal ettiler. Bu arada üç hidroelektrik tesisine de el konurken, Cochabamba, Tapacari'de köylüler, her gün Şili'ye 20 bin varil doğalgaz taşıyan boruların vanalarını kapattılar. Büyük kentlerin belediye başkanlarının önderliğinde, dokuz bölgenin yedisinde, kamulaştırmayı, Vaca Diez'in başkanlığının reddedilmesini ve seçimlerin yapılmasını talep eden ve çoğunluğu orta sınıftan gelen 700'ü aşkın kişinin katılımıyla neredeyse 100 kadar açlık grevi örgütlendi.

Ekim 2003'te, La Paz'daki köylüler süreci başlattıktan sonra, FEJUVE ve COR, ikincil bir rol oynayan madencilerin yanında ayaklanmanın öncüleri haline gelmişlerdi. Haziran 2005'teyse FEJUVE ve COR ilk kıvılcımı yakarken, madenciler ve CSUTCB süreci ülke çapında doruk noktasına taşıdılar. Yine de madencilerle köylüler, kültürel ve siyasal bakımdan kent orta sınıfıyla köprü kurma yeteneğine pek sahip değillerdi. Aslında, ilerici orta sınıf kesimleri ile diğer halk güçleri arasındaki ilişkiler Haziran ayında, devlet baskısının birleştirici unsuru söz konusu olmadığı için (Mesa, Sanchez de Lozada'nın yapmış olduğu gibi gösterilerin üzerine tankları sürmekten kaçınmıştı), iki yıl öncesine kıyasla daha gergindi. Orta sınıfın ilerici bir kesimi harekete katıldı, ancak gecikerek ve sadece Vaca Diez yönetiminde katı sağcı bir hükümet kurulması ihtimali üzerine.

9 Haziran'da bu sınırlı hedefe ulaşıldı. Vaca Diez, La Paz'daki kuşatmadan kaçmak için Kongre'nin muhafazakâr Sucre kentinde toplanacağını açıkladı. 9 Haziran'da, ülkenin batısındaki Chuquisaca, Potosi ve Oruro bölgelerinden on binlerce madenci ve köylü, Vaca Diez'in Mesa'nın yerini almasını engellemek için Sucre'nin Plaza 25 de Mayo alanında toplandılar. Havayolu işçilerinin greviyle Sucre'de güç durumda kalan ve artık askeri koruma altında olan Vaca Diez, Meclis başkanı Cosso gibi nihayet boyun eğerek, Yüksek Mahkeme Başkanı Eduardo Rodriguez Veltze'nin Başkan olarak yemin etmesinin önünü açtı. Rodriguez'in ilk icraatı Aralık ayında genel seçimle-

rin yapılmasıydı. Ulusal-halkçı güçler 12 Haziran'da gösterileri bıraktılar. Birikmiş siyasal enerji -en azından geçici bir süreliğine- dağılacaktı. Bu ara dönemde, resmi seçim süreci siyasal elitlere yeniden gruplanma zamanı tanyacaktı.

Muhtemel Sonuçlar

Şu andaki durum geçici bir çıkmaza saplanmış görünüyor. Siyasette bütün dikkatlerin Aralık ayında yapılacak seçimlerde toplanmasıyla, ülkenin anayasal temelde yeniden yapılanması ve ulusal kaynakların denetimi gibi uzun vadeli sorunlar geçici bir süreliğine ertelenmiş bulunuyor. Kurucu meclis projesi de bir belirsizlikle sarılı: Bu nitelikteki bir meclisin ne zaman toplanacağı konusunda en ufak bir görüş birliği olmadığı gibi, delegelerin nasıl seçileceği de bilinmiyor ve toplumsal hareketler de henüz açıkça formüle edilmiş programlara sahip değiller. Bu arada, hidrokarbonlar kritik bir ihtilaf konusu olmayı sürdürecektir. Kongre'nin Mayıs 2005'te benimsediği yeni Hidrokarbonlar Yasası hiç kimseyi tatmin etmiyor (petrol ve doğalgaz şirketlerinin önceden ödemeleri gereken yüzde 18'in üstüne, yüzde 32'lik bir vergi daha ekleniyor, ancak bu, Bolivya'nın 29 doğalgaz sahasından ancak 2'sine uygulanabilir durumda). Son zamanlardaki anketler, nüfusun yüzde 75'inin kamulaştırmadan yana olduğunu gösteriyor. Başa gelecek hükümetin, bu talebi ciddi biçimde ele alması gerekecek. Pek çok kişinin gözünde, Bolivya'nın doğalgazı, 1950'lerde MNR döneminde başlatılan, ancak 1980'lerde Washington Konsensüsü'ne boyun eğilince terk edilen bir ulusal kalkınma projesinin gerçekleşmesi umutlarının biricik temeli.

Siyasal rüzgârlar yeni yönlerle doğru eserken, soldaki farklı aktörlerin bakışları, hedefleri ve korkuları nelerdir? Bir yandan kaos, darbe girişimi ya da sağın canlanması risklerinden korkan orta sınıf ve MAS yönetimi, maksimalizm diye yorumladıkları eğilimlerden ciddi ölçüde rahatsızlar. Öte yandan, kendi kaderini tayin etme hakkının, hatta devlet iktidarını ele geçirme ihtimalinin cazibesi COB, CSUTCB, FEJUVE ve El Alto-COR içinde gün geçtikçe büyüyor. Yerli ve proleter mücadele gelenekleri ile tarihsel belleklerin çatıştığı, birbirinin içine girdiği ve birbirini beslediği El Alto'da, Ekim 2003'ten sonra yapılan stratejik tartışmalarda iki kutup belirdi. Daha çok La Paz'ın kırsal bölgesinden Aymara göçmenlerin ya da onla-

rın oğullarıyla kızlarının görüşlerini yansıtan birinci kutup, daha çabuk güç toplama ve hükümetin zayıflık ya da parçalanma anlarından faydalanma gerekliliğinde ısrar ediyor. El Alto'daki radikal gruplar, şimdiye kadarki başarıların sınırlılığında ve Ekim ayında başlatılan sürecin tamamlanamamasından dolayı hayal kırıklığına uğradılar. Sürekli halk ayaklanmasının kıdemlileri haline gelen bazı gençler, gelecekte silahlı mücadele biçimlerini benimseyebilirler. Yeniden yerleştirilen madencilerin tutumuna yansıyan ikinci kutupsa, iktidarı ele geçirmek için kaynakların ve devlet kurumlarının yönetimi açısından berrak bir programın gerekli olduğunu ileri sürüyor. 1980'li yılların başlarındaki düşmanlıklar genç kuşağın hafızasında yok, yaşlı kuşaklar da bu hatıralardan yeni yeni kurtulmaya başladılar. Daha radikal Aymara kesimlerin ufku onların 1781'e dayalı kavrayışlarıyla beslenirken, 1952'nin hatıraları ve 1895'te UDP'nin çöküşü hâlâ eski madencileri etkileyen olaylar.

La Paz'ın, Omasuyos gibi Aymara egemenliğindeki kırsal bölgelerinde, silahlı ayrılıkçılığı ve devletle doğrudan kapışmayı zorlayan akımlar, CSUTCB içindeki unsurların örtük -pratik değilse bile- desteğine sahipler. Ortada belirgin bir gündem olmadığı halde, gelecekte iktidarı ele geçirme ihtimalinden kaynaklanan iyimserlik, bu tür umutların asla yok olmadığı, bazen sadece söner gibi görüldüğü El Alto'da daha güçlü. Bu yıl Quispe'nin yıldızı sönmekle birlikte, CSUTCB, Felipe Quispe'nin ve Evo Morales'in takipçileri arasında derin bir ayrılık yaşıyor. MAS'ın Roman Loayza'sı, konfederasyondaki denetimini sağlamlaştırarak, ülke çapında hareketine daha bir tutarlılık kazandırdı. Artık Genaro Flores'in (1970'lerin sonlarında örgütü kurmuş olan köylü önderinin oğludur) başını çektiği La Paz'daki Tupaj Katari federasyonu, militan yönlerini hâlâ muhafaza ediyor. Yerli hareketi içindeki (Oruro, Sucre ve Potosi'dekiler gibi) diğer akımlar da, on dokuzuncu yüzyılın sonundaki yerli federalist projelerine işaret ederek belediyelere ve bölgelere daha fazla özerklik istiyorlar.

Geleneksel Bolivya İşçi Merkezi'nin yönlendirdiği Bolivya solu, tabandan yükselen yerlilerin ve *cocalero*'ların yeni hareketleri sonucu büyük ölçüde sahneden çekilmiş durumda. Ondan geriye kalan şey, MAS bayrakları altında parlamentoda ve parlamento çevresinde faaliyet gösteren gruplar (gerçi MAS içinde de yerli etkisinin arttığı söylenebilir). Morales, yaklaşan seçimleri dikkate alarak bir asgari program

peşinde, ancak ülkenin büyük kısmında yerli tabanın desteğine de sahip ve MAS, parlamentoda ulusal devrimci bir sesi benimsiyor.

Eğer son üç isyan dalgasının deprem merkezi El Alto ve La Paz olsaydı, mücadelenin ülke çapında yaydığı ışık kesin olurdu. Sömürge döneminin, daha sonra da cumhuriyet yönetiminin siyasal ve ekonomik güç merkezleri olan Chuquisaca, Potosi ve Oruro'nun yoksullaşmış güney bölgeleri, 'kalkınma' için hammadde ihracatına dayanmanın harap edici etkisinin ilk elden tanıklar. MAS, Sucre ve Oruro'daki köylü sendikalarında güçlü ve Potosi'de *ayllus* federasyonlarla ittifakı zorluyor, ancak ulusallaştırma genel olarak Quechua-Aymara hareketi açısından (MAS'la bağlardan bağımsız olarak) bir taban talebi haline geldi. Sağın egemenliğine kafa tutulan bölgelerde (Santa Cruz, Tarija) olduğu gibi, Sucre, Potosi ve Oruro'daki taban inisiyatifi MAS önderlerinin tasavvur ettiği boyutların çok ötesine geçti. Siyasal partilerle ya da *caudillo*'larla pek alışverişi olmayan Guarani bölgesindeki hareket, Mayıs 2004'te ve yine Mayıs-Haziran 2005'te yabancıların denetimindeki belli başlı doğalgaz alanlarını ele geçirdi ve bir ulusal-halkçı blok içinde bağlantılar kurulması ihtimalini ortaya koyacak şekilde kamulaştırmadan yana olduğunu ilan etti. 2000 yılından itibaren ayaklanmada kilit roller oynayan Chapare ve Yungas'taki *cocalero*'lar, parti bir ulusal profil sergilemeye çalışırken MAS'ın programında kendi taleplerine daha az yer verildiğini gördüler ve parti önderlerinin pragmatizminden daha fazla kaygılanır oldular. *Cocalero*'lar, bir toplumsal hareket olarak kendi güçleri Boliviya'da kurulacak olan her hükümeti bu soruna ihtiyatla yaklaşmaya zorlamaya devam edecek olmasına rağmen, koka üretimini, doğalgaz sorunuyla eşit öneme sahip bir ulusal egemenlik sorunu olarak dayatmakta güçlük çekebilirler.

Yerlilerin sorunları ve önderleri ilk defa ön plana çıkınca, yeni bir ulusal-halkçı projenin ana hatları zihinlerde şekillenebilir durumdadır. Buna rağmen, son dönemki yakınlaşmaları kalıcı bir siyasal cepheye dönüştürmenin önündeki gerçek güçlükler hâlâ önümüzde duruyor. Kısmen etnik ve sınıfsal farklılıkların etkisiyle çeşitli potansiyel oluşumlar arasında duyulan güvensizlikler (zaman zaman bir çıkmaza varacak şekilde) hâlâ yaygın. *Caudilismo* ve kişisel çıkarların gözetilmesi, yerli ve *cocalero* hareketlerinin başına bela olmaya devam ettiği gibi, komünal ve sendikal demokrasiden miras alınan taban inisiyatifine dayalı siyasal kültürle geri-

limli bir görünüm sunuyor. İlerici orta sınıf entelektüelleri ve profesyonelleriyle ittifak kurmanın önündeki engeller de hâlâ devasa boyutlarda. Ekim 2003 olaylarının bu orta sınıf kesimleri arasında doğurduğu o siyasal umut ve anlamlı birlik duygusu oldukça köreldi; 1971 Halk Meclisi'ni ve UDP'yi tarihsel referans olarak gösteren fraksiyonlar, kontrol edilmesi güç radikalizmden bıkkınlar ve muhtemel bir krizin sağcı gericiliğın güçlenmesini kolaylaştırma ihtimalinden kaygı duyuyorlar. 2003/2005'in ikili volkanı, Bolivya'nın siyasal manzarasını değıştirdi, ancak bu sürecin nasıl sonuç vereceğı belirsizliğini hâlâ korumakta.

(Türkçesi: Osman Akınhay)